

Vloga zakona v procesu komuniciranja prava

Tilen ŠTAJNPIHLER BOŽIČ

Pravna fakulteta, Univerza v Ljubljani

Kristina KRAJNC

Pravna fakulteta, Univerza v Ljubljani

Kaja GAJŠEK

Zavod za kulturo raznolikosti Open; Pravna mreža za varstvo demokracije

Izhodišče prispevka je premisa, da je jezikovna kompleksnost zakona kot paradigmatnega primera predpisa eden od pomembnih dejavnikov, ki v praksi povzročajo težave pri uveljavljanju pravic, določenih z zakonom. V prispevku so zato strnjeno razčlenjene temeljne jezikovne in oblikovne prvine zakona kot posebne vrste pravnega besedila, vključno s primeri za ponazoritev, kako te prvine vplivajo na jezikovno (ne)dostopnost zakona njegovim naslovnikom. S predstavitev nekaterih prizadevanj za jezikovno poenostavitev predpisov prispevek nadalje opozori, da je skrb za jezikovno dostopnost v določeni meri že institucionalizirana v procesu oblikovanja predpisov. Tudi najbolj pretehtane prilagoditve besedila zakona pa ne morejo odpraviti vseh njegovih inherentnih jezikovnih značilnosti, ki lahko predstavljajo oviro za njegovo polno dostopnost slehernemu bralcu. Zato se prispevek sklepno opre na teoretski okvir, ki pravo razume v luči komunikacije, in opozori, da je zakon zgolj izhodiščna točka v širšem družbenem procesu komuniciranja vsebine prava, kar težišče analize jezikovnih prvin zakona preusmeri k vprašanju, kako oziroma z uporabo katerih orodij učinkovito komunicirati vsebino zakona kot vira prava.

Ključne besede: zakon, pravni jezik, jezikovna dostopnost, komuniciranje prava, pravna vednost

Štajnpihler Božič, T., Krajnc, K., Gajšek, K.: Vloga zakona v procesu komuniciranja prava. Slovenščina 2.0, 13(2): 32–67.

1.01 Izvirni znanstveni članek / Original Scientific Article

DOI: <https://doi.org/10.4312/slo2.0.2025.2.32-67>

<https://creativecommons.org/licenses/by-sa/4.0/>

1 Uvod: od učinkovitosti prava do jezikovne dostopnosti zakona

Izhodiščna točka za uveljavljanje pravic v praksi je običajno zakon kot paradigmatški primer predpisa. Zakon je v evropski kontinentalni pravni kulturi osrednja pravna oblika oziroma pravni vir, v katerem so vsebovana splošna in abstraktna pravna pravila in načela, ki določajo pravice in obveznosti pravnih naslovnikov.¹ Ko gre za vprašanje učinkovitega uveljavljanja pravic v praksi, zato tudi zahtevo po dostopu do pravnega varstva pogosto razumemo široko, kot *dostopnost prava na sploh* in s tem *dostopnost predpisov*, v katerih so pravice in obveznosti določene. Pri tem dostopnost ne pomeni le razpoložljivosti samega besedila predpisa, temveč tudi takšno oblikovanje njegove vsebine, ki omogoča funkcionalno razumevanje. S tem pa stopijo v ospredje strukturne in jezikovne značilnosti predpisa kot posebne vrste pravnega besedila.

Glede na to ni presenetljivo, da se med dejavnike, ki botrujejo večjim ali manjšim težavam pri uveljavljanju pravic v praksi, pogosto uvršča tudi kompleksnost pravne regulacije, začenši s predpisi, v katerih so pravice izhodiščno določene. Oblikovne značilnosti predpisa kot dejavnika »razkoraka med normativnim in stvarnim« (Igličar in Štajnpihler Božič, 2018, str. 470) niso le klasična tvarina učbenikov za sociologijo prava (gl. npr. Raiser, 2007, str. 255–257), temveč ta dejavnik najdemo tudi v številnih aplikativnih raziskavah in strateških dokumentih, ki analizirajo stanje in ocenjujejo učinkovitost (pravne) regulacije na različnih področjih.

To lahko ponazorimo na primeru vrzeli pri dostopu do socialne zaščite. Sledeč izhodiščnim ugotovitvam tematskega poročila Organizacije za ekonomsko sodelovanje in razvoj (OECD), se v mnogih državah soočajo s problemom relativno nizke stopnje uveljavljanja socialnih pravic oziroma z njimi povezanih socialnih ugodnosti in storitev, do katerih so ljudje v skladu s predpisi sicer upravičeni (OECD, 2024). Za uveljavljanje socialnih ugodnosti, ki jih določa zakon, »morajo potencialni upravičenci vedeti, da te obstajajo, poznati osnovna pravila upravičenosti ter vedeti, kako oddati vlogo« (OECD, 2024, str. 33–35).

1 V prispevku uporabljene slovnične oblike se enakovredno nanašajo na vse spolne identitete.

Med opredeljenimi ovirami, ki stojijo na poti potencialnim upravičencem, so torej tudi »nejasne, zapletene ali pomanjkljive informacije« o pravicah, do katerih so pravni naslovniki upravičeni (OECD, 2024, str. 33–35). To pa je lahko med drugim tudi posledica zapletenosti pravnega okvira, ki določa pravice in vzpostavlja postopke za njihovo uveljavljanje. Kot v enem od svojih priporočil ugotavlja Svet EU (2019):

»Sedanja regulativna zapletenost in pomanjkanje preglednosti glede pravil v zvezi s socialno zaščito v številnih državah članicah lahko pomeni, da se ljudje ne zavedajo dovolj svojih pravic in dolžnosti ter načinov, na katere lahko uveljavljajo svoje pravice in izpolnjujejo svoje dolžnosti. To bi lahko prav tako prispevalo k nizki stopnji uporabe sistemov socialne zaščite ali nizki udeležbi v njih [...].«

Izhodišče tega prispevka je torej premisa, da je jezikovna kompleksnost zakona, v katerem so pravice pravnih naslovnikov izhodiščno določene, eden od pomembnih dejavnikov, ki botrujejo večjim ali manjšim težavam pri uveljavljanju pravic v praksi. Namen prispevka pa je pokazati, da je treba za celovito razumevanje vloge jezikovne (ne)dostopnosti zakona, kot dejavnika pri učinkovitem uveljavljanju pravic, to premiso *kontekstualizirati* v luči položaja, ki ga ima zakon v pravnem sistemu in v širšem družbenem procesu komuniciranja vsebine prava pravnim naslovnikom. Pri tem bomo v prispevku izhajali iz teoretskega okvira, ki ga je mogoče povzeti z ugotovitvijo, da je »pravo v svojem bistvu osnovano na komunikaciji« (van Hoecke, 2002, str. 8), kar izpostavi njegove jezikovne in diskurzivne prvine. Ta pristop nas bo od analize jezikovnih in drugih prvin zakona, ki bodo obravnavane v prvem delu prispevka, v drugem delu preusmeril k vprašanju, kako oziroma z uporabo katerih orodij učinkovito posredovati vsebino zakona tistim, na katere se nanaša. Če vlogo zakona pri uveljavljanju pravic umestimo v širši družbeni (komunikacijski) kontekst, ob pripravljalcu predpisa stopijo v ospredje tudi drugi akterji in druge (komunikacijske) strategije, s katerimi je mogoče premostiti vrzel med abstraktno določeno pravico v predpisu in njeno uveljavitvijo v praksi.

2 Položaj zakona v arhitekturi prava

K analizi posebnosti zakona kot besedilne vrste je najprej treba pristopiti pragmatično oziroma ekstralingvistično, preučiti konceptualna izhodišča, družbenozgodovinski kontekst in temeljne funkcije, ki sodelujejo v značilnosti zakona ter udeležence in naslovnike diskurza, v katerem zakon nastaja in se uporablja (Mario, 2016, str. 58).

Na pomembnost razumljivosti besedila zakona kaže njegov položaj v arhitekturi pravnega reda in njegov pomen za urejanje družbenih odnosov. Zakon je v kontinentalni pravni kulturi paradigmatični primer predpisa kot splošnega in abstraktnega pravnega akta, ki ureja temeljna družbena razmerja (Pavčnik, 2020, str. 252). Izhajajoč iz slovenske ustavnopravne ureditve so zakonom hierarhično nadrejene le ustava in veljavne mednarodne pogodbe, ki jih je ratificiral Državni zbor Republike Slovenije (153. člen Ustave RS).² Zakoni izvirno urejajo vsebinsko jedro pravic in obveznosti fizičnih ter pravnih oseb, podzakonski predpisi pa v zakonsko določenem okviru določajo druge, podrobnejše značilnosti razmerja (Pavlin, 2011). Prav tako Ustava RS določa, da morajo dejanja javnopravne oblasti in njihovi posamični akti temeljiti na zakonu (153. člen).³ To pa je mogoče določiti zgolj na ravni zakona (ne pa tudi podzakonskega akta) in je tako v rokah zakonodajalca (87. člen Ustave RS). Takšna razdelitev sledi načelu delitve oblasti, kjer na eni strani zakonodajalec ne sme prepodrobno urediti pravnih razmerij in s tem poseči v pristojnost izvršilnih organov, organ izvršilne veje oblasti pa na drugi strani ne sme v izvršilnem predpisu urejati zakonske stvarine (Šturm, 2011). Podzakonski akti in drugi predpisi, sprejeti na podlagi zakona, niso namenjeni povzemanju zakonskih določb, temveč opredelitvi podrobnosti, ki jih zakonodajalec prepusti v urejanje drugim organom (Nomotehnične smernice, 2018, str. 22).

2 Ustava Republike Slovenije, Uradni list RS, št. 33/91-I, 42/97 – UZS68, 66/00 – UZ80, 24/03 – UZ3a, 47, 68, 69/04 – UZ14, 69/04 – UZ43, 69/04 – UZ50, 68/06 – UZ121,140,143, 47/13 – UZ148, 47/13 – UZ90,97,99, 75/16 – UZ70a in 92/21 – UZ62a. V nadaljevanju Ustava RS.

3 Človekove pravice in temeljne svoboščine imajo nekoliko drugačen status, saj so neposredno uporabljive že na podlagi določb Ustave RS (Testen, 2002b), vendar pa so te pogosto skope in splošne, zato je v praksi potrebna nadaljnja določitev načina izvrševanja človekovih pravic (Testen, 2002a).

V pravnem sistemu se opredeljevanje pravnega položaja subjektov – ob upoštevanju, da ustavne določbe zaradi svoje splošnosti pogosto ne ponujajo neposrednih vodil za ravnanje v konkretnih situacijah – praviloma začne z zakonom kot primarnim normativnim virom, ki uokvirja ravnanje pravnih naslovnikov. Takšna struktura pravnega reda, ki je osrediščena na zakon, ni samoumevna, temveč izhaja iz specifičnega zgodovinskega razvoja in pravno-filozofskih konceptov, ki bodo na kratko orisani v nadaljevanju.

2.1 Družbenozgodovinski kontekst

Zavezanost k zapisanemu pravu je ena temeljnih značilnosti evropske kontinentalne pravne kulture (Novak, 2020, str. 468), razvoj od prvih zapisov prava do nastanka kodifikacij in kasneje modernega zakona pa je bil relativno dolg proces. Prvim sistematičnim zakonikom na evropskih tleh, kot sta denimo francoski Civilni zakonik (*Code Civil*, 1804) in Občni državljanski zakonik za Avstrijsko monarhijo (*ABGB*, 1811), so pot v veliki meri utirale teorije o družbeni pogodbi in šola racionalističnega naravnega prava (Novak, 2020, str. 481). Zlasti slednja je bila prelomna v tem, da je poudarjala pomen sistematizacije prava na logičen in aksiomatičen način ter težnjo po opori celotnega pravnega sistema na temeljna načela, ki predstavljajo podlago za rešitev vsakega konkretnega primera (Novak, 2020, str. 481). Pred začetkom absolutizma in dobe velikih kodifikacij je v srednjem veku z vzponom fevdalizma prišlo do pravnega partikularizma, ki je vrhunec dosegel med 10. in 12. stoletjem (Vilfan, 2007, str. 54). Izvajanje javne oblasti je bilo v rokah posameznih zemljiških gospodov, kar označujemo kot patrimonializacijo, pri čemer je za razliko od danes temeljno vlogo igralo običajno pravo, ki se je razvijalo in ohranjalo predvsem v ustnem in podobnem (npr. obrednem) izročilu (Vilfan, 2007, str. 54). Že v 17. in 18. stoletju lahko spremljamo nastanek sistematiziranih kodifikacij za določena ožja pravna področja (Varga, 2018, str. 93), ob krepitvi moči vladarja pa je tekom absolutizma postopoma prišlo do točke, ko je bilo s sprejetjem zakonikov mogoče poenotiti *celotno* pravo (Novak, 2020, str. 481; Škrubej, 2017, str. 290). V ospredje je tako začela prihajati ideja prava kot hierarhičnega sistema pravil in vladarja kot vrhovnega in edinega normodajalca (Canale,

2009, str. 139; Škrubej, 2017, str. 290). Materialna kodifikacija je tako prinesla novo metodo pravnega urejanja razmerij prek zakonikov, ki na sistematičen način izključno in avtoritarno ter celovito in popolno urejajo cele sklope razmerij (Novak, 2020, str. 481) in hkrati predstavljajo edini vir veljavnega prava (Pattaro idr., 2009, str. 139). Pod terminom zakon oziroma *lex*, *Gesetz*, *loi* ali *legge* si tako od konca 19. stoletja ne predstavljamo več naravnega, običajnega prava ali pravnih mnenj učenih pravnikov, temveč načeloma zapisana, sistematizirana, formalizirana pravila vladarja kot normodajalca (Pattaro idr., 2009, str. 139).

Kodifikacija pravnih pravil in načel v začetku 19. stoletja je vodila v razvoj liberalne pravne države in njene konstitucionalizacije, saj je s pozitivnopravnim preoblikovanjem načel svobode in enakosti postavila temelje za pravno vezanost tako državljanov kot oblasti (Pattaro idr., 2009, str. 140). Zgodovinski nastanek kodifikacije tako osvetljuje spremembe v tehniki postavljanja prava in virih veljavnega prava, obenem pa utrjuje zakon kot osrednji način družbene regulacije oziroma sredstvo izvrševanja javne oblasti.

2.2 Zakon kot instrument pravne regulacije

Pravna država je danes v ustavah zahodnih liberalnih demokracij uveljavljena kot ključen pravni in politični ideal (Cormacain, 2022, str. 23). Čeprav gre za pojem, ki je »v svojem bistvu sporen« (Kristan, 2009; Gallie, 1956), si pri njegovi opredelitvi pogosto pomagamo s prisposodobno, da namesto vladavine človeka, ki je lahko arbitraren, zmotljiv in nepredvidljiv, pravno državo razumemo kot vladavino prava, ki ljudi ščiti pred samovoljo oblasti (Tamanaha, 2012, str. 243). Pri takšnem razumevanju pravne države lahko prepoznamo družbeni odziv na zgodovinske oblike absolutizma (Spruk, 2021, str. 7). Seveda je tudi v moderni državi nosilec oblasti človek, npr. v vlogi poslanca ali sodnika, le da zakon v tem kontekstu zavezuje tudi vse nosilce oblasti, po svoji vsebini in obliki pa omogoča smiselno in predvidljivo usmerjanje človekovega ravnanja (Marmor, 2004, str. 3–5). Pravno urejanje družbenih razmerij je torej izhodiščno zakonodajno urejanje (Maley, 1987, str. 27).⁴

4 Zakon sicer ni edino sredstvo družbene regulacije, niti ni edino pravno sredstvo usmerjanja ravnanja posameznika, ki je na voljo vrščilec javne oblasti (Lessig, 2006).

Po takšnem razumevanju je v ospredju *instrumentalna* narava zakona in sposobnost zakonodajalca, da z zakonom regulira družbena razmerja (Van Klink, 2019, str. 8).⁵ Gre za enega izmed normativnih modelov oziroma pristopov v teoriji zakonoslovja. Pravno pravilo tako nekoliko karikirano zavzame obliko bodisi ukaza državljanom o predpisanem ravnanju bodisi navodila uslužbencem, ki so dolžni skrbeti za izvrševanje zakona in predvidenih sankcij (Van Klink, 2019, str. 9). V obeh primerih zakonodajalec stremi k čim večji preciznosti in jasnosti ubeseditve, saj lahko norma kot sredstvo le tako doseže želene cilje. Še toliko bolj kot državljani so kot naslovniki poudarjeni (državni) uslužbenci, ki skrbijo za izvrševanje zakonov, vključno s sankcijami, in so poklicno usposobljeni bralci predpisa, saj so poznavalci zakonskih norm, ki jih izvršujejo. A tudi med njimi so bistvene razlike, saj gre že v izhodišču za dve različni skupini naslovnikov, na eni strani poklicne pravnike (npr. sodnike in odvetnike), na drugi strani pa uradnike in druge uslužbence brez (formalne) pravne izobrazbe, ki uporabljajo pravo v kontekstu in obsegu svojih poklicnih nalog (Arenas Arias, 2023, str. 9).

Ni težko razbrati, da je orisana instrumentalna vizija zakona v jedru paternalistična, saj posameznik v njej nastopa zgolj kot objekt zakonodajnih posegov in ne kot aktivni subjekt ali nosilec upravičenj (Cormacain, 2022, str. 150). Zato ne preseneča, da je videnje zakonodaje kot instrumenta pravne regulacije podprto tudi z drugimi temelji, med katerimi se najpogosteje pojavljata in vzajemno dopolnjujeta politična doktrina *liberalizma*, v jedru katere je koncept svobode, in *demokratični značaj zakonodajne dejavnosti*. Svoboda posameznika je v politični skupnosti, kakršna je država, nujno omejena, saj se posameznik z družbeno pogodbo podredi vladavini oblasti, zavoljo lastne varnosti in stabilnosti družbenega reda (Gough, 2001, str. 133), v izogib vojni vseh proti vsem (Hobbes, 1651, Poglavlje XIII.). Svoboda ravnanja tako, npr. po Montesquieuju, pomeni pravico početi vse, kar dopušča zakon oziroma pravo (2001, Knjiga 172). Politična

5 Razumevanje prava kot instrumenta v teoriji prava, zlasti v kontekstu pravnega pozitivizma, je morda najbolj izpostavljeno pri teoretikih, kot so Jeremy Bentham, Rudolf von Ihering, Hans Kelsen in H. L. A. Hart, vendar je obravnava prava v tem kontekstu bolj vsebinska, saj se ukvarja z vprašanjem, kaj to pomeni za vsebino prava, medtem ko se ta prispevek omejuje na vprašanja oblike predpisa (Green, 2009, str. 6).

razsežnost liberalizma pa je povezana z demokratičnim značajem nastajanja predpisov. V tem kontekstu, kot je ugotavljal že Rousseau (1968, str. 65), je treba svobodo razumeti kot poslušnost zakonu, ki si ga posameznik predpiše sam. Za demokratično legitimnost oblasti je bistveno bodisi neposredno bodisi posredno sodelovanje državljanov pri nastajanju zakonov, njihovo vključevanje v javno razpravo ob sprejemanju zakonov in sodelovanje pri nadzoru nad izvoljenimi predstavniki oblasti. To pa je mogoče le ob predpostavki, da so državljanji zmožni razumeti zakone in druge predpise, ki so predmet teh demokratičnih procesov.

2.3 Značilnosti učinkovitega instrumenta

Instrument kot konceptualno in idejno izhodišče za razumevanje položaja in temeljnih funkcij zakona v arhitekturi prava⁶ nas pripelje do vprašanja učinkovitosti kot osrednjega (vrednotnega) izhodišča zakonodajnega urejanja.

Zakon kot osrednji instrument prava lahko *učinkovito* opravlja svojo družbeno funkcijo usmerjanja ravnanja svojih naslovnikov le, če ima določene temeljne značilnosti, ne glede na svojo vsebino (Marmor, 2004, str. 5). Mnoge od teh so bistveno povezane z zgoraj omenjenimi (vrednotnimi) temelji, tj. idejo pravne države,⁷ demokratično zasnovo in demokratičnim delovanjem politične skupnosti ter vrednoto posameznikove svobode. Lon L. Fuller je tako denimo predlagal osem značilnosti pravnega reda kot »zahtev notranje moralnosti prava« (Fuller, 1964, str. 39; Marmor, 2004, str. 7), in sicer *sam obstoj pravil*, njihovo *splošnost*, *javno razglasitev*, *prepoved povratne veljavnosti* oziroma *retroaktivnosti*, njihovo *jasnost*, *notranjo skladnost*, *stabilnost*, *uresničljivost* oziroma *dejansko zmožnost izvršitve* ter *dosledno izvrševanje* v praksi (Fuller, 1964, str. 39). Podobne značilnosti zakonodaje lahko

6 Na tem mestu je treba opozoriti, da to nikakor ni edino možno razumevanje bistva in vloge zakona. Eden od alternativnih pogledov na naravo zakona je komunikacijski ali interaktivni pristop (gl. npr. Van Klink, 2019, str. 84–87).

7 Povezovanje ideje, vrednote ali načela pravne države ter učinkovitosti prava nikakor ne pomeni, da je pravna država osnovana na in namenjena izključno zagotavljanju učinkovitosti prava. Kot pravi npr. Marmor (2004, str. 7), če izhajamo iz predpostavke, »da je edina vrlina pravne države zgolj funkcionalna dobrina [...] se zdi, da zamujamo veliko tistega, zaradi česar je pravna država vredna našega spoštovanja.«

najdemo tudi pri številnih drugih avtorjih, ki razčlenjujejo koncept pravne države.⁸

Z ozirom na te zahteve, njihovo medsebojno prepletanje, dopolnjevanje, pa tudi nasprotovanje, je mogoče v veliki meri pojasniti temeljne prvine strukture in načina uporabe zakona kot osrednjega pravnega vira. To morda najlažje ponazorimo na primeru temeljne tehnike normiranja, ki je tako rekoč sinonim za zakon (in druge predpise), tj. abstraktnim normiranjem (Igličar, 2021, str. 405–406). Da lahko usmerja prihodnje ravnanje pravnih naslovnikov, mora zakon široko paleto različnih življenjskih položajev urediti na splošen in abstrakten način, kar pomeni odmik od *ad hoc* reševanja sporov (Fuller, 1964, str. 33–39). Pristop k urejanju razmerij je tako abstrakten in se ne nanaša na vsak konkreten zgodovinski primer posebej, temveč na tipsko določene značilnosti dejanskega stanja, za katerega velja določena pravna posledica. Nemogoče bi namreč bilo, da bi zakonodajalec predvidel in pravno uredil vse življenjske primere, ravno abstraktnost zakonske določbe pa omogoča, da zakon kljub temu ohrani temeljno vlogo usmerjanja ravnanja svojih naslovnikov. Poleg tega zakon ureja pravice in obveznosti vnaprej nedoločenega kroga naslovnikov in ne za vsakega posameznika posebej. Pravni naslovniki v zakonu niso individualizirani, temveč so označeni glede na določeno lastnost (Pavčnik, 2020, str. 119). To uresničuje zahtevo po enakosti pred zakonom vseh bistveno podobnih naslovnikov v bistveno podobnih položajih. Splošno in abstraktno pravno pravilo in sklop družbenih razmerij, na katera se nanaša, sta izhodišče sistematizacije prava na posamezne pravne panoge in pravna področja, denimo na civilno, kazensko, ustavno pravo ali pravo socialne varnosti (Pavčnik, 2020, str. 455–457). Takšna sistematizacija pa se odraža tudi pri obstoječi zakonodaji in nastajanju nove.

Podobno kot pri zahtevi po splošnosti, ki je najtesneje povezana z zgornjim primerom abstraktnega normiranja, je mogoče tudi pri ostalih govoriti posebej o njihovi *jezikovni razsežnosti*, ki pomeni ustreznost ubeseditve, povezane z učinkovitostjo zakonodajnega urejanja. Ta razsežnost je nemara najbolj izpostavljena pri zgoraj omenjeni

8 Joseph Raz npr. poudarja še pomen dostopnega neodvisnega sodstva in organov pregona, Tom Bingham pa omejenost diskrecijskega odločanja, enakost pred zakonom in zaščito temeljnih človekovih pravic (Cormacain, 2022, str. 8–10).

zahtevi po *jasnosti*, ki jo je mogoče povezati s konceptom *jezikovne dostopnosti* kot enim osrednjih konceptov tega prispevka.

2.4 Jezikovna dostopnost kot prvina učinkovitosti

V instrumentalni perspektivi, strnjeno predstavljeni zgoraj, je končni cilj zakonodaje kot enega izmed instrumentov pravne regulacije njena *učinkovitost* (angl. *efficacy*), doseganje predvidenih pravnih in širših družbenih učinkov predpisa (Xanthaki, 2014, str. 5). V tem smislu učinkovitost torej odraža raven, do katere zakon uspe rešiti družbeni problem, v katerega je usmerjen. Če sledimo Xanthaki (2014, str. 5–10), pa nas do tega končnega cilja, ki je tudi osrednje merilo kakovosti predpisov, pripeljejo prizadevanja, usmerjena v doseg drugih, medsebojno podredno povezanih ciljev, ki so razvrščeni glede na njihov (potencialni) prispevek k doseganju celovite in učinkovite regulacije zadevnega področja. Med temi »vmesnimi« cilji, na katere lahko gledamo tudi kot na dejavnike učinkovitosti zakonodajnega urejanja, Xanthaki kot najpomembnejša izpostavlja jasnost in enostavno razumljivost določb zakona, v funkciji doseganja tega pa nadalje poudarja tudi pomen uporabe preprostega jezika (Xanthaki, 2014, str. 5–10), kar bomo obravnavali tudi v nadaljevanju.

Dostopnost zakonov, ki je v širšem pomenu povezana tudi z imperativoma *jasnosti* in *določnosti*, kar je podlaga za to, da so zakoni za pravne naslovnike *razumljivi* (Cormacain, 2022, str. 23), se sicer kot stalnica pojavlja v zvezi s konceptom pravne države pa tudi kot predpogoj prej omenjene svobode posameznika. Jasnost in razumljivost oziroma dostopnost predpisa v širšem smislu posamezniku omogočajo, da načrtuje svoja ravnanja ob zavedanju njihove pravne teže oziroma njihovih morebitnih pravnih posledic (Waldron, 1989, str. 84–85). Nejasnost besedila zakona lahko na drugi strani ustvari vtis arbitrarnih državnih posegov in krni pravno varnost kot eno od konstitutivnih prvin načela pravne države.

Izpostavljanje dostopnosti predpisov v tem pomenu je tako rekoč vseprisotno tudi v praksi. Tako npr. Beneška komisija v svojem kontrolnem seznamu za ocenjevanje stopnje spoštovanja pravne države med relevantnimi dejavniki našteva predvidljivost zakonodaje, ki je

odločilno pogojena z jasnostjo in razumljivostjo zakonskih določb (Beneška komisija, 2016, str. 26). Tudi slovensko Ustavno sodišče je iz načela pravne države v 2. členu Ustave RS med drugimi že relativno zgodaj izpeljalo zahtevo, da morajo biti zakonske določbe jasne, razumljive in nedvoumne svojim naslovnikom.⁹

3 Jezikovne prvine zakona

Na vrednotnih premisah, osnovanih okoli svobode, demokracije in pravne države, temelji torej prepričanje, da mora biti zakon javen, relativno stabilen in jasen ter da mora urejati prihodnja ravnanja naslovnikov (tj. prospektivno), in sicer na abstrakten in splošen način (Raz, 1979, str. 214). Vse navedene značilnosti pojasnjujejo, zakaj ima zakon – takšen, kot ga poznamo in uporabljamo za urejanje družbene stvarnosti – svojo današnjo podobo. Ta pa se odraža tudi v njegovih jezikovnih prvinah, ki bodo predstavljene v nadaljevanju.

3.1 Zakon kot besedilna vrsta

Čeprav je zakon (predpis) danes v pravnem sistemu osrednja pravna oblika, gre le za eno od vrst *pravnih besedil*, tj. besedil, v katerih so pravne vsebine izražene z različno oblastno močjo, funkcijo itd. Tiersma govori o posebnih besedilnih žanrih v pravu, pri čemer ima vsak od njih specifično strukturo, ki je relativno toga in občasno zahteva posebno rabo jezika (Tiersma, 2015, str. 30).¹⁰

Posebna vrsta pravnega besedila je tudi zakon kot operativno besedilo, ki na splošen in abstrakten način določa pravna pravila in načela, vključno s pravicami in obveznostmi pravnih subjektov (Hiltunen, 2012, str. 40). Kot je bilo že izpostavljeno, zakon sicer pogosto velja za prototip predpisa, včasih pa se z zakonom razume kar pravo kot celota (Stein, 2015, str. 51), zato jezikovne značilnosti zakonov v veliki meri

9 Glej npr. odločbi Ustavnega sodišča RS U-I-370/98-13 z dne 18.12.2002 in U-I-64/97 z dne 7. 5. 1998.

10 Sicer je mogoče pravna besedila razvrščati na več načinov. Tako jih npr. Cao (2007, str. 9) deli na zakonodajna besedila oziroma predpise (npr. zakoni in podzakonski akti), besedila, ki jih v (sodnem) postopku izdajo organi (npr. sklepi in odločbe sodišč ter drugih organov), besedila pravne znanosti (npr. znanstveni članki, komentarji zakonov) in besedila zasebnopravne narave (npr. pogodbe, oporoke), ki vključujejo besedila pravne narave, pripravljena s strani pravnikov in laikov.

veljajo tudi za druge predpise (npr. podzakonske akte), v določeni meri pa tudi za druga pravna besedila. Kljub temu je mogoče govoriti o specifičnih jezikovnih in strukturnih prvinah, ki so značilne za zakon kot posebno normativno besedilno vrsto (gl. npr. Gruntar Jermol, 2013, str. 166) in delajo zakon razpoznaven.¹¹ Kot bomo ponazorili v nadaljevanju, gre pri tem zlasti za posebno zunanjo zgradbo in členitev, notranjo (vsebinsko) sestavo, specifičen jezik in stil izražanja. Prav te prvine pa so pogosto tiste, ki pravnim laikom, včasih pa tudi pravnim strokovnjakom, zaradi svoje kompleksnosti otežujejo razumevanje zakonskih določb in pravnih pravil, ki jih vsebujejo (Maley, 1987, str. 26).

3.2 Zunanja zgradba, notranja sestava in sovisnost zakonskega besedila

Zakoni so oblikovani po specifičnem formalnem vzorcu, kar jim daje značilno podobo (Maley, 1994, str. 19). Slovenske nomotehnične smernice pri tem govorijo o strukturnih enotah zakona in njegovih notranjih sestavnih delih (Nomotehnične smernice, 2018, str. 29). Tovrstna generična struktura zakona predstavlja osnovo za orientacijo v zakonu, saj besedilo razčleni in zagotovi smiselno sosledje njegovih delov, zlasti za pravne laike pa lahko nepoznavanje te strukture in soodvisnosti zakonskega besedila, ki jo tovrstna struktura vzpostavlja, pomeni oviro pri razumevanju zakona.

Najmanjša strukturna enota zakona je člen. Ta zajema misli, ki skupaj tvorijo vsebinsko in logično celoto, pri čemer imajo členi pogosto več odstavkov, v katerih so določene npr. izjeme in posebni pogoji (Nomotehnične smernice, 2018, str. 30). V obsežnejših zakonih se členi povezujejo v večje strukturne enote, kot so deli, poglavja, oddelki, pododdelki in odseki. Raba navedenih strukturnih enot je pri tem odvisna zlasti od števila členov in obsežnosti zakona (Nomotehnične

11 Izpostaviti sicer velja, da se lahko jezikovne značilnosti zakonov in predpisov med različnimi pravnimi redi razlikujejo. Zlasti relevantna je pri tem razlika med kontinentalno pravnimi sistemi, ki prevladujejo v večini celinske Evrope, in med common law sistemi, ki so značilni za večino angleško govorečih držav (Williams, 2018, str. 19). Četudi se obe vrsti sistemov z vidika snovanja zakonodaje vedno bolj približujeta druga drugi, sta namreč v kontinentalnih pravnih sistemih v zakonskem besedilu tradicionalno v ospredju splošnost in zgoščenost, v common law sistemih pa natančnejša razčlenjenost (podrobne definicije in osredotočenost na konkretne primere), kar je deloma odraz tradicionalno različne funkcije zakona v teh pravnih sistemih (Tetley, 2000, str. 703).

smernice, 2018, str. 33). S pomočjo strukturnih enot se besedilo jasneje razčleni, hkrati pa se med seboj loči posamezne logične enote, zaradi česar je bolj jasno, kakšni so medsebojni hierarhični odnosi znotraj posameznih delov besedila (Jemec Tomazin, 2010, str. 159; Visković, 1989, str. 86). Izpostaviti sicer velja, da so opisane strukturne prvine zakonskega besedila del strokovnih standardov (tj. Nomotehničnih smernic), ki določajo, kako naj bo zakon oblikovan oziroma strukturiran, v praksi pa se te usmeritve ne izvajajo vedno dosledno.

Za ustrezno razumevanje zakona je seveda pomembna tudi njegova vsebinska členitev. Besedilo zakona sestavlja več vsebinskih sklopov, ki imajo različno vlogo in težo za razumevanje in uporabo zakona v praksi. Če pustimo ob strani »tehnične« dele zakona, med katerimi je npr. njegov naslov, je njegova normativna vsebina navadno razvrščena v posamezne sklope, kot so uvodni del s splošnimi in temeljnimi določbami, osrednji del, v katerem so zbrane določbe, ki predpisujejo npr. poglobitve pravice in obveznosti na področju, ki ga zakon ureja, ter drugi standardni deli zakona, zlasti kazenske določbe ter prehodne in končne določbe (Nomotehnične smernice, 2018, str. 36). Izhajajoč iz t. i. sistematične ali systemske razlage, kot ene od ustaljenih metod razlaganja v pravu (Pavčnik, 2020, str. 402–405), je (lahko) umestitev konkretne zakonske določbe v enega od teh sklopov namreč bistvena za (so)določanje njenega pomena.

Strukturne enote zakonskega besedila – vključno s stavki in odstavki v posameznih členih – so medsebojno povezane in se dopolnjujejo. Tako npr. členi v osrednjem delu zakona natančneje določajo njegov uvodni del, splošne in temeljne določbe, vsebovane v uvodnem delu, pa predstavljajo podlago za razlago ostalih določb zakona (Jemec Tomazin, 2010, str. 156; Visković, 1989, str. 85). Zaradi sovisnosti delov zakonskega besedila je v zakonih pogosto prisotno notranje sklicevanje. Gre za sklicevanje znotraj istega člena, in sicer na posamezne sestavne dele člena, kot so npr. odstavki, alineje, točke, ali za sklicevanje na drug strukturni element istega zakona (Nomotehnične smernice, 2018, str. 107). Zaradi sklicevanja je besedilo sicer bolj skopo in jedrnat, saj ne vsebuje nepotrebnih ponavljanj (Nomotehnične smernice, 2018, str. 101), hkrati pa tovrstno sklicevanje besedilo dela še bolj tehnicistično in zahteva »skakanje« po določbah zakona, kar

lahko oteži njegovo razumevanje. Poleg tega se zakoni pogosto sklicujejo na določbe drugih predpisov ali na smiselno uporabo drugih zakonov (Nomotehnične smernice, 2018, str. 101–102), vsebina drugih predpisov pa je včasih za pravilno razumevanje posameznih zakonskih določb relevantna tudi v primeru, ko ni izrecnega sklicevanja (Gotti, 2012, str. 66; Maley, 1994, str. 25). Opisana eksplicitna in implicitna povezanost med različnimi zakoni ter drugimi predpisi še dodatno otežuje branje in razumevanje zakonskih določb.

Kot izpostavlja Zariski, bralec, ki ni vešč prava, zaradi nerazumevanja sovisnosti zakonskega besedila in nepoznavanja specifične strukture zakona, ki bi mu bila lahko sicer do določene mere v oporo, pogosto ne posveti pozornosti sobesedilu oziroma drugim zakonskim določbam (Zariski, 2014, str. 131).¹² Intuitivno namreč najbolj pozorno beremo tiste dele zakona, ki se za našo situacijo zdijo najbolj relevantni, ravno sovisnost besedila zakona pa zahteva, da določbo oziroma del besedila beremo v kontekstu preostanka zakona, včasih celo upoštevajoč drug predpis (prav tam). Za ustrezno razumevanje je treba torej zakonsko besedilo brati kontekstualno, in sicer upoštevajoč jezikovne enote oziroma notranje dele (celotnega) zakona (npr. upoštevajoč celoten člen, v katerem se nahaja relevanten del besedila, in umestitev relevantnega člena v večje strukturne enote) ter upoštevajoč druge predpise, povezane z upoštevanim zakonom (npr. podzakonske akte, ki skladno s tem zakonom natančneje urejajo določena vprašanja, ki niso podrobneje urejena na zakonski ravni). Pri tem velja izpostaviti, da razumevanja zakonskega besedila pravnim laikom ne otežuje le nepoznavanje strukture zakona in sovisnosti zakonskega besedila, temveč tudi zahtevnost kontekstualnega branja, ki ga ta sovisnost zahteva. Tovrstno branje namreč terja »preskakovanje« med različnimi členi in deli zakona ali celo drugimi zakoni ali predpisi, kar poleg vnapiřejšnjega poznavanja širšega pravnega konteksta terja tudi določeno »praktično vednost« (Komel, 2023, str. 175 in nasl.), navsezadnje pa tudi večjo mero zbranosti.

¹² Tipičen primer predstavljajo npr. blanketne norme v kazenskem pravu, ki za razumevanje inkriminiranega ravnanja napotujejo na druga (pravna) pravila, pogosto v drugih predpisih, ki niso del kazenskega zakonika. Glej npr. odločbo Ustavnega sodišča RS U-I-335/02 z dne 24. 3. 2005, tč. 15.

3.3 Stilne in druge jezikovne značilnosti zakona

Poleg specifične strukture in sovisnosti besedila je za zakon značilen tudi jezik, ki v določeni meri in občasno odstopa od splošnega jezika. Zakonski jezik oziroma jezik zakonov¹³ ima namreč več ravni. Poleg praktično-sporazumevalnega jezika ga sestavljajo tudi izrazi, ki imajo v pravu drugačen oziroma specifičen pomen (npr. *otrok*, *krivda*), pravni termini (npr. *obligacijsko razmerje*, *izvršba*, *zastaranje*) ter strokovni termini iz drugih strokovnih področij (Pavčnik, 2013, str. 76–78). Splošni jezik tako sicer predstavlja osnovo zakonskega jezika, pri čemer pa lahko zakonski jezik splošni jezik pomensko dopolnjuje, spreminja in mu odvzema pomen, v kontekstu prava pa mu je torej nadrejen (Pavčnik, 2013, str. 77 in 79). Nekateri zakoni v uvodnem delu vsebujejo seznam definicij, iz katerega je razvidno, kakšen pomen ima v okviru zakona posamezna beseda (Zariski, 2014, str. 132), kar je pomembno zlasti z vidika izrazov, ki imajo v zakonu drugačen pomen kot v splošnem jeziku.

Pravni termini in strokovni termini z drugih strokovnih področij lahko dodatno otežijo razumevanje zakonskega besedila. Drugačnost tovrstnih izrazov posamezniki sicer načeloma (lahko) prepoznajo, kar pa je težje reči za besede splošnega jezika, ki imajo v pravu specifičen pomen. Mellinkoff celo pravi, da je razlika med zakonskim (in širše pravnim) jezikom ter splošnim jezikom najbolj razvidna ravno iz običajnih besed, ki za pravnega laika pomenijo eno, za pravnika pa nekaj ožjega, širšega, ali pa celo popolnoma drugega (Mellinkoff, 2004, str. 11). Posamezniku je namreč beseda iz splošnega jezika znana, zato lahko zmotno misli, da besedo pozna, spremenjenega pomena besede pa se morda niti ne zaveda oziroma zaradi tega, ker mu je beseda znana, ne pomisli na to, da bi lahko imela v kontekstu konkretnega zakona drugačen pomen (Škrubej, 2001, str. 126). Že omenjeni seznam

13 V tem prispevku termin *jezik zakona* oziroma *zakonski jezik* uporabljamo v ožjem pomenu kot jezik zakona oziroma predpisov. Tovrstni jezik se sicer pojavlja tudi v drugih vrstah pravnih besedil. V širšem smislu lahko govorimo o *pravnem jeziku*, ki je v teoriji pojmovan na različne načine, med drugim kot poseben jezikovni register (Cao, 2007, str. 9) oziroma podtip jezika (Tiersama, 2000, str. 141–142, v Glogar, 2023, str. 1090). Pri tem velja izpostaviti, da se v teoriji pojavljajo različne opredelitve pravnega jezika. Visković pravni jezik denimo deli na jezik pravne norme, ki zajema vsa zakonska in druga besedila, ki predpisujejo, določajo in urejajo; jezik pravne prakse (jezik, ki ga v pravnem kontekstu v praksi uporabljajo pravniki in uradniki), jezik pravne znanosti in pravno relevanten jezik laikov (Visković, 1989, str. 40).

definicij, ki ga vsebujejo nekateri zakoni, je sicer lahko v oporo pri razumevanju, a le če bralec to možnost pozna. (Zariski, 2014, str. 132). Poleg tega je lahko spremenjen pomen besed iz splošnega jezika z večjo natančnostjo oziroma posebej določeno vsebino opredeljen tudi v (pravni) teoriji in praksi (Jemec Tomazin, 2010, str. 140). Dodatno specifično predstavlja to, da imajo posamezne besede različen oziroma poseben pomen celo v pravu, saj se njihov pomen in vsebina lahko pomembno razlikujeta po posameznih zakonih in pravnih področjih (Nomotehnične smernice, 2018, str. 66), kar lahko še dodatno otežuje (pravilno) razumevanje zakonov.

Jezik v zakonu ne opravlja le funkcije izražanja in posredovanja informacij, temveč zlasti funkcijo usmerjanja in vplivanja na vedenje ljudi v družbi (Cao, 2007, str. 13). V zakonskem besedilu je tako mogoče zaznati tudi specifičen slog izražanja. Vsebina zakonskih določb je praviloma normativna, saj gre za predpisovanje določenega načina ravnanja, kljub temu pa je pogosto izražena deskriptivno oziroma narativno, tj. v povednem naklonu (Nomotehnične smernice, 2018, str. 66). Zakonske določbe so nadalje po svoji naravi abstraktne, naravnane na nedoločeno število bodočih primerov (Nomotehnične smernice, 2018, str. 70), zaradi česar je zakonsko besedilo na več mestih nedoločno oziroma splošno ter odprto za razlago (Maley, 1987, str. 38). Po drugi strani naj bi si zakonodajalec prizadeval za jasnost, določnost in enoznačnost zakonskega besedila, kar lahko privede do tehnicističnega sloga, natančnih opredelitev in ponavljanja (Maley, 1987, str. 41).

Splošnost in nedoločnost zakonskega besedila oziroma konkretnih določb lahko predstavljata z vidika razumevanja zakona problem, saj prinašata večjo negotovost glede pomena posamezne določbe oziroma pravnega pravila in potrebo po poznavanju sodne prakse, ki v tovrstnih primerih pogosto daje določene usmeritve oziroma razlago (Kurzon, 1997, str. 133). To še dodatno oteži razumevanje zakona, saj je poleg samega zakona potrebno tudi poznavanje relevantne sodne prakse. Nekateri teoretiki pri tem opozarjajo, da so zakoni pogosto preveč splošni in nedoločni, včasih pa tudi dvoumni (Dickerson, 1964, str. 5). Tipičen primer nedoločnosti, ki se pogosto pojavlja v zakonih, so nedoločni pravni pojmi (npr. skrbnost dobrega gospodarja iz 6.

člena Obligacijskega zakonika¹⁴), ki v zakonu niso določno definirani, saj gre za pojme s spreminjajočo se vsebino, odvisno od okoliščin konkretnega primera ter posebej izoblikovanih standardov ravnanja in vedenja (Pavčnik, 2020, str. 108). Tovrstni pojmi lahko dodatno otežujejo pravilno razumevanje zakona (Škrubej, 2001, str. 39), saj gre za zelo ohlapne pojme, katerih vsebino glede na konkretne primere velikokrat opredeljujejo sodišča.

Potreba po določnosti na drugi strani prinaša to, da je zakonsko besedilo pogosto zgoščeno in natančno, kar lahko prav tako predstavlja oviro pri njegovi razumljivosti (Jemec Tomazin, 2010, str. 121), saj posameznik težje sledi vsem relevantnim informacijam, ki so pogosto podane na zelo zgoščen način. Za zakonsko besedilo so značilne dolge in kompleksne povedi z zapletenimi podredji in priredji, ki zajemajo veliko količino informacij (Cao, 2007, str. 21–22; Maley, 1987, str. 39–40). Pri tem se kot eno izmed glavnih sredstev za omejevanje dolžine uporablja kondenziranje stavčnih struktur, zlasti glagolskih, v samostalniško obliko, tj. nominalizacija (Maley, 1987, str. 39–40). To sicer potencialno pomeni krajše stavke, hkrati pa lahko predstavlja dodatno oviro pri razumevanju zakonskega besedila, saj navadno pomeni še večjo mero abstraktnosti in splošnosti, veliko število samostalniških fraz v besedilu pa lahko upočasnjuje in otežuje proces razumevanja (Mattiello, 2010, str. 141–143).

Poleg navedenega se v literaturi kot pogoste jezikovne značilnosti zakona, ki lahko otežujejo njegovo razumljivost, pojavljajo tudi večkratne negacije, redundantnost, pretirana natančnost in obsežnost (Dickerson, 1964, str. 5; Tiersma, 2015, str. 27–28). Zaradi normativne in prospektivne narave zakona sta pogosti lastnosti zakonskega besedila tudi formalnost in brezosebnost (Cao, 2007, str. 21–22), ki se med drugim odražata v formaliziranem izražanju oziroma uporabi formularičnih besednih nizov (Nomotehnične smernice, 2018, str. 67), izogibanju uporabe prve in druge osebe ter pogostejši rabi trpnika (Tiersma, 2015, str. 27).

14 Obligacijski zakonik, *Uradni list RS*, št. 97/07 – uradno prečiščeno besedilo, 64/16 – odl. US in 20/18 – OROZ631.

4 Jezikovna dostopnost kot aspirativna kategorija

Nekatere jezikovne značilnosti zakona, ki smo jih nakazali zgoraj, so (lahko) precejšen izziv za razumevanje njegove vsebine. Zato ne preseneča, da jezikovne, slogovne in strukturne poenostavitve ter prilagoditve predpisov niso ostale le predmet teoretskih razprav, temveč je v zadnjih desetletjih prišlo do številnih poskusov njihove implementacije v postopke priprave zakonov v praksi.

Tako so bila denimo v Avstraliji, na Švedskem, Irskem, v ZDA in Združenem Kraljestvu, oblikovana posebna delovna telesa, ki naj bi med drugim skrbela za uporabo preprostega jezika v zakonskih in izvršilnih predpisih (Moran, 2023, str. 223–229).¹⁵ Ameriški *Plain Writing Act* iz leta 2010, namenjen lažjemu dostopu državljanov do vladnih informacij, učinkovitosti delovanja vladnih agencij in njihovi odgovornosti, izrecno zahteva uporabo preprostega jezika, torej pisanja, ki je jasno, jedrnato, dobro organizirano in sledi drugim najboljšim praksam, ki ustrezajo *predmetu* ali *področju* ter *predvidenemu občinstvu*.¹⁶ Smernice Združenega Kraljestva dajejo tudi napotek glede besedišča s primeroma navedenimi manj primernimi besedami in možnimi zamenjavami, ki so preprostejše ter splošnemu bralcu bolj domače.¹⁷ Podobno, zvezne smernice Avstralije določajo seznam preprostejših, pogostejše uporabljenih sinonimov (Style Manual: Plain Language and Word Choice, 2024) ter vzorčne primere »poenostavljenih« predpisov (Moran, 2023, str. 26). Konkretni napotki iz smernic, ki veljajo za pripravo predpisov v ZDA, vključujejo uporabo osebnega zaimka »ti« oziroma »vi« in tvornika, ki omogoča boljše razumevanje obveznosti naslovnika (Federal Plain Language Guidelines, 2011), izražanje s čim

15 Ideja preprostega jezika v pravnih besedilih temelji na dediščini t. i. Gibanja za preprost jezik (angl. Plain Language Movement), ki je vzniknilo v 70. letih prejšnjega stoletja v ZDA. Glej denimo: Kimble, Plain English: A Charter For Clear Writing, Michigan bar Journal, 1992, 1302–1307; Kimble, A Modest Wish List for Legal Writing, Michigan Bar Journal, 2000, 1574–1577. Elliot, A Model Plain-Language Act, The Scribes Journal of Legal Writing, 1992, 51–60, Eagleson, Legal Writing in Plain English, 1991; Benson, The End of Legalese: The Game Is Over, N.Y.U. Review of Law and Social Change, 1985, 519–573, Blasie, The Rise of Plain Language Laws, University of Miami Law Review, 2021, 76/2, 447–534.

16 An Act To enhance citizen access to Government information and services by establishing that Government documents issued to the public must be written clearly, Public law 111–274, 124 Stat. 2861, 13. 10. 2010.

17 Denimo zamenjava besede »thereby« z besedo »there« ali zamenjava fraze »without prejudice« s frazo »does not limit or restrict«.

manjšim številom besed,¹⁸ izogibanje žargonu in tehničnim frazam, dolgim stavkom, dvojni negaciji in navajanju izjem k izjemam.¹⁹

Z izjemo napotkov glede specifičnih leksikalnih poenostavitev, pa navedeni primeri smernic za pripravo dostopnejše in enostavnejše zakonodaje pogosto ostajajo na načelni ravni, kot aspiracija glede na konkretno vsebino predpisa in predvidenega naslovnika. Poenostavitve in prilagoditve, ki bi besedilo zakona približale *vsakemu* bralcu do te mere, da bi ga ob prvem branju razumel na enak način kot njegov tvorec, so pravzaprav za številne kritike utopične (Barnes, 2010; Crump, 2002; Geddes, 2020, str. 11).

Dvomi in pomisleki glede učinkovitosti prizadevanj za enostavnejše predpise so torej povezani z eno od temeljnih premis, na kateri temeljijo ta prizadevanja, in sicer, da je razumljivost besedila neločljivo povezana s prilagajanjem komunikacije specifičnemu občinstvu. Prepričanje, da je mogoče za vsak zakon ali njegovo določbo natančno določiti ciljno skupino ter ji prilagoditi in učinkovito posredovati njegovo vsebino, pa vzbuja dvome (Cormacain, 2022, str. 150–151). Naslovniki zakona namreč niso homogena skupina, ki bi jo bilo mogoče enostavno opredeliti (Sullivan, 2001, str. 108; Xanthaki, 2014, str. 113). To predstavlja težavo za pripravo kakršnegakoli besedila, ne glede na besedilno vrsto; splošnejši, manj individualiziran, kot je naslovnik, manj so prepoznane (in upoštevane) njegove (specifične) potrebe, znanje, izkušnje in sposobnost razumevanja besedila (Jemec Tomazin, 2020, str. 4). Zato po eni strani poskusi jezikovnih poenostavitev, ki ne upoštevajo te raznolikosti naslovnikov zakona in stopnje njihovega predznanja, tvegajo neuspeh, po drugi strani pa neskončna segmentacija naslovnikov in popolna jezikovna prilagoditev zakona posameznim skupinam nista mogoči.

Kot ugotavljajo nekateri avtorji, bi bil do uporabnika, ki se sreča z resničnim življenjskim problemom in išče ustrezen pravni odziv, bolj prijazen zakon, ki izhaja iz pragmatične logike reševanja vseh konkretnih življenjskih primerov (Zōdi, 2019, str. 13). Vendar zakon ni takšen katalog vseh možnih konkretnih dejanskih primerov in predvidenih

18 Npr. zamenjava zveze »cease and desist« z besedo »stop«.

19 V luči zahtev po enostavnejšem jeziku so bila prenovljena tudi procesna pravila pritožbenega postopka (1998), kazenskega postopka (2002), civilnega postopka (2007) ter dokaznega postopka (2010), ne da bi bila spremenjena vsebina njihovih določb (Williams, 2011, str. 6).

pravnih posledic. Sistematizacija naj bi omogočala orientacijo v pravnem sistemu in učinkovito iskanje odgovorov na pravna vprašanja zlasti tistim, ki (že) imajo določen vpogled v ta sistem in njegovo delovanje (Zždi, 2019, str. 14). Glede na to lahko jezikovne prilagoditve in poenostavitve predvsem pravnim strokovnjakom pomagajo pri bolj točnem razumevanju zakonskih določb. V tem kontekstu pa je za pravne laike bolj razčlenjeno razumevanje vsebine pravic in obveznosti, ki jih določa zakonodaja, pomembno bolj posredno, za aktivnejše in bolj kakovostno sodelovanje v pravnih postopkih, kjer jih zastopajo pravni strokovnjaki (Assy, 2011, str. 383; Sullivan, 2001, str. 118). Prizadevanja za jezikovno dostopnejšo zakonodajo pa so doslej pravnim laikom le v omejenem obsegu predstavljala priložnost za bolj suvereno in samostojno rokovanje s pravom (Geddes, 2020, str. 120; Sullivan, 2001, str. 118).

Če ostanemo znotraj instrumentalnega okvira, izpostavljenega v tem prispevku, lahko rečemo, da kljub nesporni vrednosti prizadevanj za večjo razumljivost zakona le-tega ne moremo obravnavati izključno kot sredstva neposredne komunikacije z naslovniki, temveč gre za orodje v kompleksnem procesu družbene regulacije, v katerem so relevantni tudi pravno-sistemiški, politični in drugi družbeni smotri. Zakonodaja je tudi odraz notranje sistematizacije pravnega reda, njegove koherentnosti in abstraktne narave pravnih norm. Nastaja upoštevanje pravno sistematiko, hierarhijo pravnih virov in konceptualno povezanost pravnih pojmov, kar pogosto zahteva določeno stopnjo terminološke specifičnosti in kompleksnosti. S pravno državo in načelom enakosti pred zakonom povezani splošnost in abstraktnost normiranja omogočata relativno celovito urejanje zelo različnih družbenih odnosov.

Posledično jezikovna dostopnost zakonodaje ne more biti absolutna vrednota, temveč je uravnotežena z zahtevami pravne jasnosti, normativne določnosti in strukturiranosti pravnega sistema. Razmerje med posameznimi zahtevami je zaradi njihove vsebine takšno, da lahko odmik od ene zahteve pomeni približanje drugi, tipično denimo odmik od splošnosti predstavlja približevanje jasnosti. Sočasno izpolnjevanje vseh zahtev do pravnega reda v enaki oziroma idealni meri pa ostaja zgolj aspiracija (Novak, 2015, str. 44–46). Jasnost in

razumljivost za zakon kot besedilno vrsto ne moreta biti absolutni vrednoti, ki bi ju lahko dosegli, ne da bi žrtvovali tudi druge kvalitete zakona (Cormacain, 2022, str. 144). Temeljno normativno vodilo ustvarjanja zakonodaje ni zgolj zagotavljanje jezikovne jasnosti, temveč doseganje *učinkovitosti*, k čemur lahko jezikovne poenostavitve v določenih kontekstih pomembno prispevajo, medtem ko v drugih njihova vloga ostaja omejena, ker lahko v skrajnem primeru ogrozijo druga pravna načela oziroma vrednote.

5 Umestitev zakona v širši kontekst komuniciranja prava

5.1 Teoretični okvir

Pri obravnavanju jezikovnih prvin zakona (in drugih predpisov) smo doslej vprašanja, povezana s širšim družbenim procesom komuniciranja prava, obravnavali bolj posredno, v tem delu pa jih postavljamo v ospredje.

Kot je npr. že pred desetletji ugotavljal Nelken (1996, str. 3), kljub vedno večjemu raziskovalnemu interesu za različne vidike pravnega komuniciranja težko rečemo, da se je bodisi v okviru pravne znanosti bodisi širše, v okviru družboslovja ali humanistike, razvilo posebno, koherentno podpodročje teoretičnega ali empiričnega ukvarjanja s pravom, ki bi ga lahko zajeli z enotno oznako »pravo kot komunikacija«. To pravzaprav drži še danes. Na presečišču prava in komunikacije obstaja množica heterogenih pristopov, ki se umeščajo od filozofije jezika in prava (Marmor, 2014), sociologije (Luhmann, 2004; Habermas, 2007) do drugih disciplin družboslovja, zlasti komunikologije, lingvistiike (Visconti in Rathert, 2018) in pravne znanosti. Kljub temu pa, kot previdno sklene Nelken (1996, str. 15–16), je mogoče opredeliti nekaj temeljnih analitičnih in normativnih vprašanj, ki si jih je mogoče postaviti v okviru vseh omenjenih pristopov. Med temi bo za nas v nadaljevanju v ospredju naslednje:

»Pravno komuniciranje poteka na različne načine, kot so govor, zapis, vizualne podobe, branje ali tolmačenje, in lahko uporablja različna

tehnična sredstva oziroma metode. Vprašamo se lahko o razlikah in vplivu komuniciranja prava na enega ali drugega od omenjenih načinov ter o pomenu prehoda z enega načina na drugega.« (Nelken, 1996, str. 16)

V tem analitičnem okviru lahko zakon (in druge predpise) razumemo kot »normativni komunikacijski proces« (van Hoecke, 2002, str. 131), kot posebno »obliko komuniciranja«, s katero zakonodajalec »cilja na prenos regulatornega sporočila naslovnikom« (Xanthaki, 2019, str. 37), od katerih se pričakuje, da se bodo držali prepovedi, zapovedi in dovolitev, ki so predmet sporočila. V tem kontekstu so pravice in obveznosti, izvorno določene v zakonu, osrednja pravna vsebina, ki jo zakonodajalec sporoča pravnim naslovnikom. Kot pravi npr. Van Klink (2019, str. 85), zakonodaja zahteva komunikacijo:

»[Z]akonodajni proces se ne konča z razglasitvijo zakona; pravne norme je treba posredovati naslovnikom norm. [...] Dolžnost zakonodajalca je, da aktivno razširja svoje sporočilo, ne le po uradnih kanalih, temveč tudi prek drugih medijev. V procesu komuniciranja se pomen zakona neizogibno spreminja.«

To seveda ne pomeni, da pravo »sestoji zgolj iz komunikacije in strukturnih depozitov komunikacije, ki prenašajo takšne pomene« (Luhmann, 2004, str. 72). V našem miselnem okviru pravo ostaja izrazito večrazsežnostni pojav. S tem, ko obravnavo jezikovne dostopnosti zakona in drugih predpisov umestimo v ta analitični okvir, želimo preprosto izkoristiti nekatere prednosti, ki ji (lahko) ima analiziranje pravnih pojavov z zornega kota komunikacije: ker se koncept komunikacije pojavlja na različnih ravneh in v različnih oblikah, omogoča »široko, pluralistično analizo« prava kot »sredstva za interakcijo med ljudmi in ne kot avtonomni cilj« (van Hoecke, 2002, str. 8).

5.2 Od zakona k drugim virom za posredovanje vsebine prava

Zakon pa je le izhodiščna točka tega komunikacijskega procesa, ki sega od predpisovanja pravic in obveznosti v zakonu do njihove implementacije v praksi. Zato je treba vlogo zakona oziroma njegove (ne)

ustrezne ubeseditve za učinkovito uveljavljanje pravic v praksi umestiti v širši družbeno-institucionalni kontekst komuniciranja prava. Vednost o pravicah in obveznostih, ki jih vzpostavlja zakon kot osrednji formalni pravni vir, se ne prenaša le z besedilom zakona, temveč tudi prek drugih sredstev. S tem pa ob pripravljavcu predpisa stopijo v ospredje tudi drugi akterji in druge (komunikacijske) strategije, s katerimi je mogoče premostiti vrzel med abstraktno določeno pravico v zakonu in njeno uveljavitvijo v praksi. Kot pravita npr. Mommers in Hoorn (2009, str. 117), ko razpravljata o pomenu *razširjanja pravne védnosti* (angl. *legal knowledge dissemination*):

»Številni sodobni pravni sistemi [...] so videti precej kot <virtualne katedrale>; gre za ogromne konstrukcije zakonodajnih instrumentov. Samo dostopnost vseh instrumentov in postopkov sama po sebi državljanom ne bo omogočila zadostnega uvida. Da bi to dosegli, so potrebne dobro zastavljene metode razširjanja pravne védnosti v javnosti.« (Mommers in Hoorn, 2009, str. 117)

Omenjena nizozemska teoretika skupaj z drugimi ta proces komuniciranja vsebine pravnih virov laični javnosti, ki vključuje pretvorbo jezikovnih struktur, uporabljenih v pravnih virih, v preprostejše, ciljni publiki dostopne informacije, zasnujeta na t. i. *prevajalskem modelu* razširjanja pravne védnosti (Mommers idr., 2009; Mommers in Hoorn, 2009). Gre za strukturirano, ciljno usmerjeno dejavnost, ki zahteva podrobno poznavanje tako zadevnega pravnega področja kot tudi predznanja in odnosa pravnih naslovnikov, med katerimi želimo razširiti informacije. V tem smislu naj bi bilo razširjanje pravne védnosti *multidisciplinaren podvig*, ki bi poleg pravnih strokovnjakov, odgovornih za razčlenitev pravne vsebine predpisa, vključno z razlago implicitnih premis glede delovanja pravnega sistema, relevantnih za zadevno področje, vključeval vsaj še strokovnjake za komuniciranje, ki bi to profesionalno védnost prevedli v bolj splošno dostopne, razumljivejše informacije« (Mommers idr., 2009, str. 53). »Prevajanje« vsebine predpisov v informacije, dostopne pravnim laikom, pomeni pravzaprav rekontekstualizacijo določene pravne védnosti, ki se odraža v prilagojenem jeziku in v prilagojeni predstavitvi informacij (Bouyé in Gledhill, 2019). To omogoča osvetlitev tistega, kar iz besedila zakona ni nujno

jasno razvidno oziroma ostaja »skrito«, npr. morebitne izjeme od splošnih pravil, pomembne povezave vsebine zakona z drugimi predpisi in relevantna sodna praksa, ki prispeva k ustreznemu razumevanju in razlagi zakonskih določb (Mommers idr., 2009, str. 60–61). Na ta način lahko relevantne pravne informacije dosežejo širšo publiko, kar je povezano tudi z možnostjo prilagoditev načina predstavitve vsebine predpisa različnim skupinam naslovnikov.

Za institucionalizacijo takšnega procesa pa je potrebna vzpostavitev nekakšnega »pravno-informacijskega sistema« (Blume, 1990, str. 205), v okviru katerega so torej odprti različni (potencialni) kanali za sporočanje heterogene vsebine zakonov in drugih predpisov, prav tako heterogenim skupinam pravnih naslovnikov. A skrb za to ne more biti izključno na plečih vsakokratnega področnega (pravnega) strokovnjaka in pravnika redaktorja v procesu oblikovanja konkretnega predpisa. Snovanje takšnega sistema je predmet odgovorne zakonodajne politike, ki »postavlja cilje zakonodajni dejavnosti ter določa načine in sredstva za doseganje teh ciljev« (Igličar, 2021, str. 18). Prav v tem kontekstu pa je treba sredstva za doseganje nekaterih temeljnih ciljev naše zakonodajne politike, kot so »krepitev pravne države« in »zagotavljanje pravne varnosti«, in sicer (tudi) z doseganjem »jasnosti, preglednosti, kakovosti in določnosti predpisov« (Državni zbor Republike Slovenije, 2009), razumeti široko, onkraj ustrezne ubeseditve zakonov in drugih predpisov.

Namreč, prav inherentne značilnosti zakona kot formalnega pravnega vira in besedilne vrste, ki so bile obravnavane v prejšnjih poglavjih, botrujejo temu, da se pri uporabi zakona opiramo tudi na nekakšne dopolnilne vire, od avtentičnih razlag in političnih deklaracij do pojasnjevalnih memorandumov, strokovnih smernic in drugih vrst gradiv (Xanthaki, 2019, str. 38). Zakonodaja sicer nesporno ostaja primarni vir védnosti o pravicah in obveznostih, vendar bodo pravni naslovniki pravne informacije redno črpali iz sekundarnih, dopolnilnih virov, ki niso neposreden proizvod zakonodajnega procesa, temveč so jih oblikovali »posredniki« (Cormacain, 2022, str. 156). Razlog za to je prav učinkovitost tovrstnih sekundarnih virov kot sredstva komunikacije: drugače kot pri zakonu »informacija posredovana na takšen način obenem ne opravlja tudi funkcije ,ustvarjanja prava‘«, če sledimo

Cormacainu (2022, str. 156), »temveč le funkcijo ‚sporočanja prava‘, zato omogoča tudi uporabo komunikacijskih tehnik, ki so za pripravljavca zakona celo prepovedane«. ²⁰

Ne glede na stopnjo poznavanja prava v družbi, prihajajo torej ljudje do informacij o vsebini prava po različnih poteh. Informacije o pravicah in obveznostih, ki nas zadevajo, črpamo iz raznovrstnih besedil in drugih gradiv, prek katerih se seznanimo z vsebino formalnih pravnih virov, kot so zakoni in drugi predpisi. V domači pravni teoriji se je v tem kontekstu uveljavil pojem *spoznavni* pravni viri (Pavčnik, 2020, str. 302 in nasl.). Temeljni spoznavni pravni vir predstavljajo uradna glasila, kot je npr. Uradni list Republike Slovenije, v katerih so zakoni (in nekateri drugi predpisi) objavljeni, kar je v sodobnih pravnih redih načeloma tudi pogoj za začetek njihove veljavnosti (glej npr. 154. člen Ustave RS). Javna objava zakonov in drugih predpisov v uradnem glasilu pa predstavlja le izhodiščno točko komuniciranja njihove vsebine, vendar sama po sebi ne zadošča za dejansko posredovanje njihove vsebine naslovnikom.

Poleg uradnih glasil in uradnih pravnih spletišč, kjer so objavljene prečiščene (neavtentične) različice zakonov in drugih predpisov (npr. Pravno-informacijski sistem Republike Slovenije – PISRS), ponujajo možnost seznanitve z vsebino predpisov tudi druge vrste spoznavnih virov, ki pravnim naslovnikom neposredno ne posredujejo (le) golega besedila zakona. Gre za raznovrstna gradiva, kot so monografije, priročniki, komentarji predpisov, brošure, spletišča nevladnih organizacij in (spletni) članki, ki so namenjeni temu, da se različnim skupinam uporabnikov prava na bolj poljuden oziroma razumljiv način približa vsebino prava (McDonald idr., 2019, str. 3). Na tej ravni poleg države oziroma oblasti za komunikacijo postanejo relevantni tudi drugi akterji, kot so nevladne organizacije, pravni strokovnjaki in mediji. Kljub temu je glede na pomen dostopnih pravnih informacij zagotovo pomembno, da tudi država oziroma oblast vsebino predpisov komunicira

20 Tako npr. uporaba slikovnega gradiva, ki bi npr. na preglednejši način ponazarjalo normativno vsebino neke zakonske določbe, v zakonu načeloma ni dopustna oziroma je v skladu s strokovnimi standardi za pripravo predpisov v nekaterih primerih (npr. ko gre za grafične prikaze ali preglednice) sicer dopustna, vendar praviloma naj ne bi bila umeščena neposredno ob zadevni člen, temveč v poseben sestavni del predpisa, t. i. prilogo (Nomotehnične smernice, 2018, str. 34–35).

na druge načine, ne zgolj oziroma zlasti preko objave predpisov. V tem kontekstu predstavljajo pomemben spoznavni pravni vir uradna spletna mesta državnih organov, na katerih so zbrane pravne informacije z različnih področij, pogosto pa so na voljo tudi odgovori na pogosta (pravna) vprašanja (Mommers idr., 2009, str. 55).

Zaradi vedno večjega pomena elektronskega komuniciranja postajajo z vidika sporočanja vsebine predpisov, poleg omenjenih, bolj tradicionalnih načinov, pri katerih je v ospredju takšno ali drugačno besedilo, vedno bolj relevantni izobraževalni videoposnetki, infografike in razne interaktivne vsebine (npr. interaktivni pravni vodniki),²¹ ki v proces komunikacije vsebine predpisov vključujejo sodobne tehnologije in tako naredijo pravne informacije dostopnejše širšemu krogu oseb, zlasti mladim (gl. npr. Serah idr., 2025, str. 215–218). Ob teh oblikah pa v zadnjih letih vedno bolj v ospredje stopajo predvsem različni načini uporabe umetne inteligence kot orodja v procesu komuniciranja vsebine predpisov. V praksi so namreč tudi na pravnem področju že razviti t. i. klepetalniki (angl. *chatbots*), tj. aplikacije oziroma programi z umetno inteligenco, ki z obdelavo naravnega jezika in strojnega učenja generirajo relevantne odgovore na postavljena vprašanja (Khan in Das, 2017) in tako izboljšajo dostop do pravnih informacij (Queudot idr., 2020, str. 362 in nasl.).²² Četudi se z vidika uporabe umetne inteligence v te namene pojavlja več pomislekov, npr. glede varstva zasebnosti (gl. npr. Bartenberger idr., 2018, str. 24), bi se lahko klepetalniki z nadaljnjim razvojem tehnologije v bodoče razvili v učinkovito in enostavno orodje sporočanja pravnih informacij (Janeček, 2019, str. 92).

S tem, ko zapustimo izhodiščno točko, ki jo v orisanem procesu komunikacije pravic in obveznosti predstavlja zakon, in se zanašamo tudi na druge oblike komuniciranja prava, je brez dvoma povezano tudi določeno tveganje. Možne so napake pri razlagi, zato je ključno

21 Tako npr. portal Scripta Legal posameznikom omogoča dostop do interaktivnih pravnih vodnikov (Scripta Legal, <https://www.scriptalegal.com/Guides/In/en>), ki skozi sistem vnaprej pripravljenih vprašanj posameznikom zagotavljajo personalizirane odgovore in jih vodijo skozi (pravne) postopke (npr. priprava oporoke in ustanovitev podjetja).

22 Delavska svetovalnica je npr. v sodelovanju z Agencijo 101 že razvila brezplačno aplikacijo GastarbAIter (<https://gastarbaiter.si/sl>), ki posameznikom omogoča, da s pomočjo umetne inteligence, ki strojno obdelava slovensko delovno zakonodajo, dobijo odgovore na vprašanja o delavskih pravicah in obveznostih iz delovnega razmerja.

vprašanje, ali je komunikator pravilno razumel in predstavil določeno vsebino zakona ter v kolikšni meri so podane informacije kakovostne, ažurne in relevantne za različne posameznike oziroma za ciljno skupino (McDonald idr., 2019, str. 10–11). Poleg tega je pravni sistem, kot pripomni Mousmouti (2019, str. 64), zasičen s pravnimi sporočili, ki naslavlajo isto ali različne javnosti. Prisotnost več raznovrstnih virov informacij, ki obravnavajo isto pravno vsebino, pa lahko dodatno privede do poplave informacij, ki so lahko za nameček med seboj tudi neusklajene ali si celo nasprotujejo. Naslovniki se v množici informacij težje znajdejo (Blume, 1990, str. 209), prav tako pa brez določene stopnje pravnega predznanja težko presodijo, kateri viri oziroma orodja so bolj zanesljivi, pri katerih pa je treba biti bolj previden. Zato ob »demokratizaciji« prava, v povezavi z razširjanjem pravne védnosti z različnimi instrumenti ne smemo spregledati, da je pomembna dopolnilna strategija učinkovitega komuniciranja pravnih vsebin tudi osnovno pravno opismenjevanje, ki posameznikom omogoča pridobitev osnovnega razumevanja prava in veščin, potrebnih za orientacijo med različnimi viri in orodji, ki omogočajo dostop do pravnih informacij (gl. npr. Zariski, 2014).

Opisani načini in orodja lahko kljub izpostavljenim pomislekom oziroma oviram pomembno prispevajo k učinkovitemu komuniciranju vsebine predpisov, zato je pomembno, da se preuči tudi njihovo jezikovno in splošno dostopnost ter predvidi možnosti za njihovo izboljšavo.

6 Sklep: (ne)utemeljena pričakovanja

Prispevek smo začeli z ugotovitvijo, da je jezikovna (ne)dostopnost zakona, v katerem so pravice pravnih naslovnikov izhodiščno določene, eden od pomembnih dejavnikov, ki botrujejo večjim ali manjšim težavam pri uveljavljanju pravic v praksi. To ustvarja številna *pričakovanja* glede ustreznosti izražanja v zakonu in drugih vrstah predpisov. S tem prispevkom smo želeli opozoriti, da so nekatera od teh pričakovanj bolj utemeljena kot druga.

Najočitnejša so pričakovanja glede podobe predpisov. Predpisi naj »jasno, natančno in nedvoumno sporočajo pravnim subjektom

obvezno vsebino, ki jo določajo, in omogočajo njihovo učinkovito izvajanje v praksi» (Državni zbor Republike Slovenije, 2009). Da bodo predpisi ustrezno ubesedili na ta način, pa pričakujemo od vseh, ki so vključeni v postopke njihove priprave in sprejemanja. Kot smo pokazali, so ta pričakovanja družbeno-politično utemeljena, npr. z idejo posameznikove svobode v kontekstu demokracije, ter tudi pravno institucionalizirana, začenši z načelom pravne države in vsemi imperativi, ki jih izpeljemo iz njega.

Ta pričakovanja pa ne morejo biti v polni meri utemeljena, če izhajajo iz predpostavke, da naj bodo neposredna besedila vseh predpisov, ne glede na njihovo vsebino, brezpogojno in popolnoma razumljiva, jasna in nedvoumna v vseh potencialnih življenjskih situacijah, na katere se nanašajo, in sicer enako za vse posameznike v pravnem sistemu. Kot smo pojasnili v prispevku, je jezikovna dostopnost zakona kot osrednjega instrumenta pravne regulacije v sodobnem pravnem sistemu sicer bistvenega pomena, a ni njegova edina (aspirativna) prvina. Podobno kot ostale značilnosti, tudi jezikovne prvine zakona sodoločata njegov položaj v zasnovi sodobnega prava in vloge, ki jo opravlja. Ali kot pravi Bhatia (1994, str. 153), imajo zakonske določbe »dobre razloge, da so takšne, kot so«, in nadaljuje, da bi morali

»ta žanr poskušati razumeti po njegovih lastnih merilih, namesto da od zunaj vsiljujemo merila običajnega izražanja na žanr, ki ima sebi lastne specializirane interese in posebne omejitve, v okviru katerih so ta določila napisana in brana. Mnogi poskusi reform zakonodajnega pisanja v zahodnem svetu so bili večinoma neučinkoviti, ker niso prepoznali [...], da zakonska določba odraža področje praktičnega sklepanja, ki ga je treba razumeti glede na njegova lastna pravila« (Bhatia, 1994, str. 153).

Ne glede na to naziranje pa smo skušali v zadnjem delu prispevka pokazati, da lahko vsak posameznik v demokratični družbi, ki je urejena kot pravna država, povsem utemeljeno pričakuje, da bo – tudi ob pomoči najrazličnejših institucionalnih mehanizmov – imel možnost smiselne vsebinske seznanitve s pravicami in obveznostmi, ki jih predpisuje zakon, in njihovega funkcionalnega razumevanja, ki mu bo omogočilo, da jih udejanji v praksi. Čeprav morda nekoliko bolj posredno,

je tudi to pričakovanje povezano z vlogo jezikovne (ne)dostopnosti zakona in drugih predpisov, a tega ni mogoče v celoti razumeti brez kontekstualizacije izhodiščnega problema, ne le v luči položaja, ki ga ima zakon v pravnem sistemu, temveč tudi v širšem družbenem procesu komuniciranja vsebine prava pravnim naslovnikom.

Zahvala

Prispevek je nastal v okviru raziskovalnega projekta J5-50169 *Jezikovna dostopnost pravic socialnega varstva v Sloveniji*, ki se izvaja na Pravni fakulteti Univerze v Ljubljani, in sicer ob sodelovanju Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani, Instituta Jožef Stefan in Fakultete za socialno delo Univerze v Ljubljani. Projekt financira Javna agencija za znanstvenoraziskovalno in inovacijsko dejavnost Republike Slovenije (ARIS).

Literatura

- Arenas Arias, G. J. (2023). Publish, explain, understand, and comply: Legislation in Plain Language. *The Theory and Practice of Legislation*, 11(2), 107–135. doi: 10.1080/20508840.2023.2182980
- Assy, R. (2011). Can the Law Speak Directly to its Subjects? The Limitation of Plain Language. *Journal of Law and Society*, 38(3), 376–404. doi: 10.1111/j.1467-6478.2011.00549.x
- Barnes, J. (2010). When Plain Language Legislation Is Ambiguous – Sources of Doubt and Lessons for the Plain Language Movement. *Melbourne University Law Review*, 2010(34), 671.
- Bartenberger, M., Galla, S., & Kosak, A. (2018). Legal chatbots – characteristics, recent developments and ethical implications. *Compliance Elliance Journal*, 4(1), 19–26.
- Beneška komisija. (Ur.). (2016, Maj). *The Rule of Law Check List*. Venice Commission of the Council of Europe. Pridobljeno s [https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD\(2016\)007-e](https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD(2016)007-e)
- Benson, R. W. (1985). The End of Legalese: The Game Is Over. *N.Y.U. Review of law and Social Change*, 1985(8), 519.
- Bhatia, V. (1994). Cognitive structuring in legislative provisions. V J. Gibbons (ur.), *Language and the law* (str. 136–155). Longman.
- Blume, P. (1990). The Communication of Legal Rules. *Statute Law Review*,

11(3), 189–210.

- Bouyé, M., & Gledhill, C. (2019). *Disseminating legal language for the general public: A corpus-based study of the discursive strategies used in English and French*. 349. Pridobljeno s <https://u-paris.hal.science/hal-04050459>
- Canale, D. (2009). The Many Faces of the Codification of Law in Modern Continental Europe. V D. Canale et al. (ur.), *A History of the Philosophy of Law in the Civil Law World, 1600–1900* (str. 135–183). Springer International Publishing.
- Cao, D. (2007). *Translating Law*. Multilingual Matters. doi: 10.21832/9781853599552
- Cormacain, R. (2022). *The Form of Legislation and the Rule of Law*. Hart Publishing.
- Crump, D. (2002). Against Plain English: The Case for a Functional Approach to Legal Document Preparation. *Rutgers L. J.*, 2001–2002(33), 713–729.
- Dickerson, R. (1964). The Diseases of Legislative Language. 1 *Harvard Journal on Legislation*, 1964(5). Pridobljeno s <https://www.repository.law.indiana.edu/facpub/1507>
- Državni zbor Republike Slovenije. (2009, 11). Resolucija o normativni dejavnosti. *Uradni list RS*, št. 95/09.
- Eagleson, R. D. (1991). *Legal Writing in Plain English*. Australian Government Publishing Service.
- Elliott, D. C. (1992). *A Model Plain-Language Act*. The Scribes Journal of Legal Writing.
- Federal Plain Language Guidelines*. (2011). Pridobljeno s <https://www.plain-language.gov/media/FederalPLGuidelines.pdf>
- Fuller, L. L. (1964). *The Morality of Law*. Yale University.
- Gallie, W. B. (1956). Essentially Contested Concepts. *Proceedings of the Aristotelian Society*, 56 (1955–1956).
- Geddes, A. G. (2020). *How to Change Laws Without Changing the Law: Problems with the Presumption of Substantive Change for Plain Language Reforms*.
- Glogar, O. (2023). The Concept of Legal Language: What Makes Legal Language 'Legal'? *International Journal for the Semiotics of Law - Revue Internationale de Sémiotique Juridique*, 36(3), 1081–1107. doi: 10.1007/s11196-023-10010-5
- Gotti, M. (2012). Text and Genre. V P. M. Tiersma & L. M. Solan (ur.), *The Oxford Handbook of Language and Law* (str. 52–67). Oxford University Press.

- Gough, J. W. (2001). *Družbena pogodba: Kritična študija njenega razvoja*. Krtina.
- Gov.UK. (2024). 2024-03-19 *Drafting guidance*. Pridobljeno s <https://www.gov.uk/government/publications/drafting-bills-for-parliament/2024-03-19-drafting-guidance#part-1-clarity>
- Green, L. (2009). Law as a Means. V P. Cane (ur.), *The Hart-Fuller Debate in the Twenty-First Century* (str. 169–188). Hart Publishing. Pridobljeno s https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=1351304
- Gruntar Jermol, A. (2013). Značilnosti normativnih in informativnih pravnih besedil. V A. Žele (ur.), *Družbena funkcijskost jezika (vidiki, merila, opredelitve)*, *Obdobja* 32 (str. 165–171). Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani. Pridobljeno s <https://centerslo.si/simpozij-obdobja/zborniki/obdobja-32/>
- Habermas, J. (2007). *The Theory of Communicative Action, Volume 1: Reason and the Rationalization of Society*. Beacon Press.
- Hiltunen, R. (2012). The Grammar and Structure of legal texts. V P. M. Tierma & L. M. Solan (ur.), *The Oxford Handbook of Language and Law* (str. 39–51). Oxford University Press.
- Hobbes, T. (1651). *Leviathan or the Matter, Forme, & Power of a Commonwealth Ecclesiasticall and Civill*. Andrew Crooke. Pridobljeno s <https://historyofeconomicthought.mcmaster.ca/hobbes/Leviathan.pdf>
- Igličar, A. (2021). *Zakonodajna politika*. Ljubljana: Lexpera, GV založba. Pridobljeno s <https://gvzaložba.si/zakonodajna-politika/>
- Igličar, A., & Štajnpihler Božič, T. (2018). *Pogledi sociologije prava*. Ljubljana: Lexpera, GV založba.
- Janeček, V. (2019). Personalised Dissemination of Legal Information. V G. Peruginelli & S. Faro (ur.), *Knowledge of the Law in the Big Data Age* (str. 91–100). IOS Press. doi: 10.3233/FAIA190011
- Jemec Tomazin, M. (2010). *Slovenska pravna terminologija: Od začetkov v 19. Stoletju do danes*. Ljubljana: ZRC Sazu. doi: 10.3986/9789610503958
- Jemec Tomazin, M. (2020). Pravni jezik in pravna terminologija kot del pravne (ne)varnosti. V J. Vogel (ur.), *Slovenščina – diskurzi, zvrsti in jeziki med identiteto in funkcijo*, *Obdobja* 39 (str. 139–144). Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani. doi: 10.4312/Obdobja.39.139-144
- Khan, R., & Das, A. (2017). *Build Better Chatbots: A Complete Guide to Getting Started with Chatbots*. Apress.
- Kimble, J. (1992). *PLAIN ENGLISH: A CHARTER FOR CLEAR WRITING*.

- Komel, S. (2023). Praktična vednost in praktična vednost pravnih delavcev. *Problemi: revija za kulturo in družbena vprašanja*, 61(910), 159–193.
- Kristan, A. (2009). Tri razsežnosti pravne države. *Revus. Journal for Constitutional Theory and Philosophy of Law / Revija za ustavno teorijo in filozofijo prava*, 9, Article 9. doi: 10.4000/revus.469
- Kurzon, D. (1997). 'Legal language': Varieties, genres, registers, discourses. *International Journal of Applied Linguistics*, 7(2), 119–139. doi: 10.1111/j.1473-4192.1997.tb00111.x
- Lessig, L. (2006). *Code: And Other Laws of Cyberspace, Version 2.0*. Basic Books.
- Luhmann, N. (2004). *Law As a Social System*. Oxford University Press.
- Maley, Y. (1987). The Language of Legislation. *Language in Society*, 16(1), 25–48.
- Maley, Y. (1994). Language and the law. V J. Gibbons (ur.), *Language and the law* (str. 11–50). Longman.
- Mario, J. (2016). Legal Pragmatics. V A. Capone & F. Poggi (ur.), *Pragmatics and Law: Philosophical Perspectives* (str. 33–60). Springer International Publishing.
- Marmor, A. (2004). The Rule of Law and Its Limits. *Law and Philosophy*, 23(1), 1–43.
- Marmor, A. (2014). *The Language of Law*. Oxford University Press.
- Mattiello, E. (2010). Nominalization in English and Italian normative legal texts. *ESP Across Cultures, Special issue: Legal English across cultures*, 2010(7), 129–146.
- McDonald, H., Forell, S., & Wei, Z. (2019). *Uptake of legal self-help resources: What works, for whom and for what?* (Let. 30). Law and Justice Foundation of NSW.
- Mellinkoff, D. (2004). *The language of the law* (Let. 2004). Resource Publications.
- Mommers, L., & Hoorn, E. (2009). Communities for legal knowledge dissemination. V M. F. Hindsworth & T. B. Lang (ur.), *Community Participation and Empowerment* (str. 115–150).
- Mommers, L., Voermans, W., Koelewijn, W., & Kielman, H. (2009). Understanding the law: Improving legal knowledge dissemination by translating the contents of formal sources of law. *Artificial Intelligence and Law*, 17(1), 51–78. doi: 10.1007/s10506-008-9073-5
- Montesquieu, baron de. (2001). *Spirit of Laws*. Batoche Books. Pridobljeno s <https://historyofeconomicthought.mcmaster.ca/montesquieu/spiritoflaws.pdf>

- Moran, E. (2023). Plain Legal Language Campaigns. V *Research Handbook on Jurilinguistics* (str. 223–239). Edward Elgar Publishing.
- Mousmouti, M. (2019). *Designing Effective Legislation*. Edward Elgar Publishing. Pridobljeno s <https://www.elgaronline.com/monobook/9781788118224.xml>
- Nelken, D. (1996). Law as Communication: Constituting the Filed. V D. Nelken (ur.), *Law as Communication* (str. 3–23). Dartmouth Publishing.
- Nomotehnične smernice. (2018). Služba Vlade Republike Slovenije za zakonodajo.
- Novak, A. (2015). Pravo, vtkano v naravo človeka in družbe. V A. Novak (ur.), *Moralnost prava*. Ljubljana: GV Založba.
- Novak, A. (2020). Velike pravne kulture. V P. Marijan (ur.), *Teorija prava. Prispevek k razumevanju prava* (str. 476–511). Ljubljana: GV Založba.
- OECD. (2024). *Modernising Access to Social Protection: Strategies, Technologies and Data Advances in OECD Countries*. OECD Publishing. Pridobljeno s https://www.oecd.org/en/publications/modernising-access-to-social-protection_af31746d-en.html
- Pattaro, E., Canale, D., Grossi, P., Hofmann, H., & Riley, P. (Ur.). (2009). *A Treatise of Legal Philosophy and General Jurisprudence: Vol. 9: A History of the Philosophy of Law in the Civil Law World, 1600-1900; Vol. 10: The Philosophers' Philosophy of Law from the Seventeenth Century to our Days*. Springer Netherlands. doi: 10.1007/978-90-481-2964-5
- Pavčnik, M. (2013). *Argumentacija v pravu*. Ljubljana: GV založba.
- Pavčnik, M. (2019). Jezikovnost prava. V M. Jemec Tomazin, K. Škrubej & G. Strban (ur.), *Med jasnostjo in nedoločnostjo. Pravna terminologija v zgodovini, teoriji in praksi* (str. 87–110). Ljubljana: GV Založba.
- Pavčnik, M. (2020). *Teorija prava. Prispevek k razumevanju prava*. Ljubljana: Lexpera, GV založba.
- Pavlin, P. (2011). Splošno o zakonskem urejanju pravic in obveznosti. V *Komentar Ustave Republike Slovenije*. Kranj: Fakulteta za državne in evropske študije. Pridobljeno s <https://e-kurs.si/komentar/splosno-o-zakonskem-urejanju-pravic-in-obveznosti/>
- Queudot, M., Charton, É., & Meurs, M.-J. (2020). Improving Access to Justice with Legal Chatbots. *Stats*, 3(3), Article 3. doi: 10.3390/stats3030023
- Raiser, T. (2007). *Grundlagen der Rechtssoziologie*. Mohr Siebeck.
- Raz, J. (1979). The Rule of Law and its Virtue. V J. Raz (ur.), *The authority of law: Essays on law and morality* (str. 210–229). Oxford University Press.
- Rousseau, J.-J. (1968). *The social contract*. Penguin.

- Serah, Y. A., Jha, G. K., Purwanto, Sirait, R. A. M., & Astono, A. (2025). Raising Public Legal Awareness in the Digital Age: Global Practices and Indonesia's Path Forward. *Journal of Law and Legal Reform*, 6(1), Article 1. doi: 10.15294/jllr.v6i1.19654
- Spruk, J. (2021). Ideološka podstat prava. *Teorija in praksa*, LXXXII(1), 1030–1047. doi: 10.51936/tip.58.3.1030-1047
- Stein, D. (2015). Words, Words, Words—But What's in a Legal Text? V L. M. Solan, J. Ainsworth & R. W. Shuy (ur.), *Speaking of Language and Law: Conversation on the Work of Peter Tiersma*. Oxford University Press.
- Style Manual: Plain Language and Word Choice. (2024). Pridobljeno s https://www.stylemanual.gov.au/writing-and-designing-content/clear-language-and-writing-style/plain-language-and-word-choice#learn_about_the_words_people_use
- Sullivan, R. (2001). The Promise of PlainLanguage Drafting. *McGill Law Journal*, 47, 97–128.
- Svet EU. (2019). *Priporočilo Sveta z dne 8. novembra 2019 o dostopu delavcev in samozaposlenih oseb do socialne zaščite (2019/C 387/01)*. Pridobljeno s [https://eur-lex.europa.eu/legal-content/SL/ALL/?uri=CELEX:32019H1115\(01\)](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/SL/ALL/?uri=CELEX:32019H1115(01))
- Škrubej, K. (2001). Jezik prava kot socialnovrednostni privilegij. V *Pravo in etika: Raziskovalno poročilo* (str. 25–40). Ljubljana: Pravna fakulteta, Inštitut za primerjalno pravo.
- Škrubej, K. (2017). *Pravo v zgodovini*. Ljubljana: GV založba.
- Šturm, L. (2011). Ustavnosodna presoja načela delitve oblasti. V L. Avbelj (ur.), *Komentar Ustave Republike Slovenije*. Kranj: Fakulteta za državne in evropske študije. Pridobljeno s <https://e-kurs.si/komentar/ustavnosodna-presoja-nacela-delitve-oblasti-2/>
- Tamanaha, B. Z. (2004). *On the rule of law. History, Politics, Theory*. Cambridge University Press.
- Tamanaha, B. Z. (2012). The History and Elements of the Rule of Law. *Singapore Journal of Legal Studies*, 232–247.
- Testen, F. (2002a). Določitev načina uresničevanja človekovih pravic. V M. Avbelj (ur.), *Komentar Ustave Republike Slovenije*. Pridobljeno s <https://e-kurs.si/komentar/dolocitev-nacina-izvrsitve/>
- Testen, F. (2002b). Ustavne določbe o človekovih pravicah so neposredno uporabno pravo. V Š. Lovro (ur.), *Komentar Ustave Republike Slovenije*. Kranj: Fakulteta za državne in evropske študije. Pridobljeno s <https://e-kurs.si/komentar/ustavne-dolocbe-o-clovekovih-pravicah-so-neposredno-uporabno-pravo/>

- Tetley, W. (2000). Mixed Jurisdictions: Common Law v. Civil Law (Codified and Uncodified). *Louisiana Law Review*, 2000(60), 677–738.
- Tiersma, P. M. (2015). Some Myths about Legal Language. V L. M. Solan, J. Ainsworth & R. W. Shuy (ur.), *Speaking of Language and Law: Conversation on the Work of Peter Tiersma*. Oxford University Press.
- Van Hoecke, M. (2002). *Law as Communication*. Hart Publishing.
- Van Klink, B. (2019). Legislation, Communication, and Authority. How to Account for the Bindingness of Law? V A. D. Oliver-Lalana (ur.), *Conceptions and Misconceptions of Legislation* (str. 81–106). Springer International Publishing. doi: 10.1007/978-3-030-12068-9_4
- Varga, C. (2018). Codification as a Socio-historical Phenomenon. V M. Sellers & S. Kirste (ur.), *Encyclopedia of the Philosophy of Law and Social Philosophy* (str. 1–8). Springer Netherlands. doi: 10.1007/978-94-007-6730-0_398-1
- Vilfan, S. (2007). *Uvod v pravno zgodovino*. Ljubljana: Uradni list Republike Slovenije.
- Visconti, J., & Rathert, M. (Ur.). (2018). *Handbook of Communication in the Legal Sphere*. De Gruyter Mouton. doi: 10.1515/9781614514664
- Visković, N. (1989). *Jezik prava*. Neprijed.
- Waldron, J. (1989). The Rule of Law in Contemporary Liberal Theory*. *Ratio Juris*, 2(1), 79–96. doi: 10.1111/j.1467-9337.1989.tb00028.x
- Williams, C. (2011). Legal English and Plain Language: An update. *ESP Across Cultures*, 2011(8), 139.
- Williams, C. (2018). Legal drafting. V J. Visconti (ur.), *Handbook of Communication in the Legal Sphere* (str. 13–35). De Gruyter Mouton.
- Xanthaki, H. (2014). *Drafting Legislation—Art and Technology of Rules for Regulation*. Hart Publishing. Pridobljeno s <https://www.bloomsbury.com/uk/drafting-legislation-9781849464284/>
- Xanthaki, H. (2019). Misconceptions in Legislative Quality: An Enlightened Approach to the Drafting of Legislation. V A. D. Oliver-Lalana (ur.), *Conceptions and Misconceptions of Legislation* (str. 23–49). Springer International Publishing. doi: 10.1007/978-3-030-12068-9_2
- Zariski, A. (2014). *Legal Literacy: An Introduction to Legal Studies*. Athabasca University Press. doi: 10.15215/aupress/9781927356449.01
- Zódi, Z. (2019). The limits of plain legal language: Understanding the comprehensible style in law. *International Journal of Law in Context*, 15(03), 246–262. doi: 10.1017/S1744552319000260

The role of legislation in the process of communicating law

The starting point of this paper is the premise that the linguistic complexity of legislation, and specifically statutes, is one of the key factors that, in practice, hinders the effective exercise of rights granted by law. The paper therefore offers a concise analysis of the fundamental linguistic and structural features of a statute as a distinct type of legal text, including illustrative examples of how these features influence the linguistic (in)accessibility of statutes for their intended recipients. By presenting selected initiatives aimed at simplifying the language of statutes, the paper further highlights that concerns about linguistic accessibility have already, to some extent, been institutionalized within the legislative drafting process. However, even the most carefully considered textual modifications cannot eliminate all the inherent linguistic characteristics of statutes, which may continue to pose obstacles to their full accessibility for the average reader. Consequently, the paper concludes by adopting a theoretical framework that views law through the lens of communication, underscoring that legislation represents only a starting point within a broader societal process of conveying legal content. This shifts the focus of linguistic analysis from the statute itself to the question of how – and through which tools – the substance of the law as a source of legal norms can be effectively communicated.

Keywords: legislation, legal language, linguistic accessibility, legal communication, legal knowledge